

Õiguskantsleri Kantselei
Kohtu 8
15193 Tallinn
info@oiguskantsler.ee

VASTUS ÕIGUSKANTSLERI 27.05.2013 SOOVITUSELE NR 7-9/130668/1302359

1. FAKTILISED ASJAOLUD

1. 21.02.2013 viidi MTÜ Avatud Värav (edaspidi nimetatuna MTÜ) asenduskodus Kiiklas läbi kontrollkäik, milles käigus kontrolliti põhiõiguste ja -vabaduste tagamist asutuses.
2. 27. 05.2013 esitas õiguskantsleri asetäitja –nõunik õiguskantsleri ülesannetes MTÜ-le soovitusel asenduskodus elavate laste põhiõiguste ja –vabaduste tagamiseks.
3. Soovitusel oli tähelepanu juhitud järgmistele asjaoludele:
 - laste arv peres;
 - laste eest hoolitsevate töötajate kvalifikatsioon;
 - lapse õigus suhelda talle oluliste inimestega;
 - laste ja kasvatajate kaasamine;
 - laste turvalisus;
 - lapse parimate huvide esikohale seadmine;
 - järelevalve käigus andmete esitamine ja järelevalve tulemusel tehtud soovitusel ja ettepanekute täitmine.
4. Alljärgnevalt käsitleme kõigi väljatoodud asjaoludega seonduvat.

2. LASTE ARV PERES ON KOOSKÕLAS LASTE HUVIDEGA

Tulenevalt SHS § 15-8 lg-st 1 võib alates 2015. aastast peres olla maksimaalselt kuus last. SHS § 48 lg 16 teise lause järgi võib 2010. aasta 1. jaanuarist kuni 2015. aasta 1. jaanuarini koosneda asenduskodu pere kuni kaheksast lapsest.

Käesolevalt on asenduskodus moodustatud kaks peret, millest kumbki elab omaette majas. Ühes majas elab kaheksaliikmeline ja teises üheksaliikmeline pere.

MTÜ-le on tehtud ettepanek mitte võtta asenduskoduteenusele juurde uusi lapsi enne, kui perede suurused on kooskõlas seaduses sätestatud nõuetega, kuna on tuvastatud SHS § 48 lg 16 rikkumine.

SHA § 25 lg 3 sätestab, et ühest perest pärit õed ja vennad tuleb jätta kodust ja perekonnast eraldamisel kokku, välja arvatud, kui see on vastuolus laste huvidega. Antud juhul elavad Kiikla asenduskodu ühes peremajas ühest bioloogilisest perest pärit neli õde-venda ning teisest bioloogilisest perest pärit kolm õde-venda ning veel üks laps. Seevastu teises peremajas elavad ühest bioloogilisest perest pärit kuus õde-venda ning veel kolm last.

Teises peremajas elavate laste arv on ületanud SHS-s kehtestatud maksimaalselt lubatud laste arvu, kuna 28. detsembril 2011 eraldati üks ja 30. detsembril 2011 eraldati perest kaks last, kes käesolevalt kuuluvad mainitud teises peremajas elavate kuue õe-venna hulka. See tähendab, et enne 2011. aasta detsembri lõppu vastas Kiikla asenduskoduteenusele suunatud laste arv seaduses sätestatule. Kuivõrd aga 2011. aasta detsembri lõpus eraldati politseioperatsiooni käigus Kiikla asenduskodus viibivate ühest bioloogilisest perest pärit kolme õe kolm õde-venda, paigutati nemadki kooskõlas SHS § 25 lg-le 3 Kiikla asenduskodusse juba sealviibivate õdede juurde. Antud juhul oli välistatud laste eraldamine, sest see oleks olnud vastuolus laste huvidega. Juhul, kui asenduskodu oleks jätnud ühe 30. detsembril 2011 politseioperatsiooni käigus asenduskodusse toodud lapse SHS § 48 lg-le 16 tuginedes vastu võtmata, oleks asenduskodu rikkunud SHS § 25 lg-st 3 tulenevat õigust jääda perekonnast eraldamisel kokku. Ka teiste, mitte nimetatud bioloogilisse peresse kuuluvate laste üleviimine teise asenduskodusse ei oleks olnud laste huvides, sest sellega oleks rikutud laste õigust stabiilsele kasvukeskkonnale.

Eelkirjeldatud olukorrast oli teavitatud Sotsiaalministeeriumi. Siinkohal peab MTÜ vajalikuks täpsustada, et MTÜ ei ole kordagi taotlenud sotsiaalministritlt erandi kohaldamist, s.t ei ole palunud sotsiaalministritl seadust rikkuda, vaid MTÜ tegevus on piirdunud üksnes vastava olukorra teavitamisest.

MTÜ märgib laste ja kasvatajate suhtearvu osas, eelkõige lastega tegelemise seisukohalt, et kuigi nõue pere suuruse kohta lähtub asenduskoduteenusel, mitte konkreetsel ajahetkel asenduskodus viibivatest lastest, on antud olukorras oluline esile tuua, et üks asenduskoduteenusel olev laps on täisealine, elades Lääne-Virumaa Rakenduskõrgkoolis õppimise ajal ühiselamus. Seega, kuigi tõesti teises peremajas elavate laste arv on ületatud, on igapäevaselt asenduskodus elavatele lastele tagatud seaduses sätestatud arv kasvatajaid, kes nendega tegelevad. Samuti on mitmele lapsele palgatud koduõpetaja. Kiikla asenduskodus töötavad lastega regulaarselt logopeed ja psühholoog.

SHS § 48 lg 16 rikkumise lõpetamiseks 1) ei ole MTÜ rohkem lapsi asenduskoduteenusele võtnud ja 2) on astunud reaalseid samme kolmanda peremaja ehitamiseks¹ - detailplaneering on kinnitatud, elamu projekt koostatud, algatatud sotsiaalseaduses rahakogumiskampaania, pöördutud taotlusega Sotsiaalministeeriumi poole.

(a) LASTE PAIGUTAMINE ÜHEST PEREST TEISE ON LASTE HUVIDEGA KOOSKÕLAS

Õiguskantsleri soovitusel on leidnud ülesmärkimist asjaolu, et koolivaheaegadel, kui osa lastest on laagrites ja osa kasvatajatest puhkusel, koondatakse kahe pere lapsed kokku ühte perre. Sellest tulenevalt on tehtud MTÜ-le ettepanek mitte paigutada last ühest perest ja majast teise, välja arvatud erandlikel juhtudel, kui see on lapse huvides.

MTÜ selgitab koolivaheaegadel ja suvepuhkusel laste ühtepaigutamise seonduvat. Esmalt peab MTÜ vajalikuks rõhutada, et laste ühte majja paigutamine ei ole kindlasti tingitud kasvatajate puhkusel viibimisest, vaid seejuures on lähtutud laste heaolust (näit. kui maja suuremad lapsed on ratsalaagris, siis väike 4-aastane poiss viiakse üle teise majja, kus ta eakaaslastega koos saab olla ja ei pea üksi oma majja jääma).

¹ Oluline on märkida, et teises peremajas elaval kuuel-õel vennal sündis 2013. aasta mais õde, kes hetkel ei ole perest eraldatud SHS § 25 tähenduses. Samuti on MTÜ-le teada, et esimeses peremajas elavate ühest bioloogilisest perest pärit neljal õel-vennal on veel üks õde ning teisest bioloogilisest perest pärit kolmel õel-vennal juba üks vend ja peagi sündimas veel üks õde-vend. Hetkel tegeleb KOV nende laste probleemiga ja ka nende laste eraldamisega perest.

Nagu õiguskantslergi on rõhutanud, on peremudelil põhineva asenduskoduteenuse eesmärk pakkuda lapsele võimalikult peresarnaseid tingimusi, mis tähendab muu hulgas seda, et lapsel oleksid võimalikud samad võimalused, mis tavaperes kasvavatel lastel – näiteks sõbrannade juures õõbimine jne.

Koolivaheaegadel ei ole harv olukord, kus peremajas on üksnes paar last, sest ülejäänud on kas tugiperede juures või viibivad laagrites. Sellises situatsioonis on loomulik, et laps soovib võimalusel minna õõseks sõbra juurde nagu seda teevad asenduskodus mitteelavad lapsed. MTÜ kinnitab, et isegi kui laps(ed) õõbivad teises peremajas sõprade juures, on samal ajal kasvatajad tööl mõlemas peremajas.

Seega hoolimata teises majas õõbimisest, hoolitsevad igapäevaselt laste eest siiski vastavad peremaja kasvatajad, mistõttu ei ole eelkirjeldatu kahjulik lapse arengule ja kiindumussuhete loomise võimele ja seetõttu on laste huvid Kiikla asenduskodus igakülgset tagatud.

*(b) KIIKLA ASENDUSKODU PÕHIMÄÄRUS ON KOOSKÕLAS SHS § 48
LG-GA 16*

Õiguskantsleri soovitus on märgitud, et hoolimata Ida-Viru maavanema ettekirjutusest, ei ole Kiikla asenduskodu põhimäärus viidud kooskõlla SHS-ga. Samuti on leitud, et kuna MTÜ on 30. mai 2011 vastuses maavanemale kinnitanud põhimääruse korrigeerimisest, on MTÜ avaldanud maavanemale ebaõiget teavet.

Kiikla Lastekodu põhimääruse korrigeerimise osas on tekkinud väike arusaamatus. Nimelt MTÜ korrigeeris põhimäärust 29.04.2011. Seetõttu ei ole MTÜ edastanud Ida –Viru maavanemale ebaõiget teavet.

3. LASTE EEST HOOLITSEVAD TÖÖTAJAD, KELLE KVALIFIKATSIOON VASTAB SEADUSES SÄTESTAULE

Soovitus on tähelepanu juhitud, et perioodil juuni 2012 kuni veebruar 2013 oli isik, kelle kvalifikatsioon ei vastanud kasvatusala töötajatele kehtestatud nõuetele ja keda ei ole kasvatajana ära märgitud majandustegevuse registris, kantud kasvatajate töögraafikutesse kümnel korral. Sellest tingituna on tehtud MTÜ-le ettepanek tagada, et igas peres hoolitseks laste eest vähemalt üks kasvataja ja ülejäänud vähemalt abikasvataja kvalifikatsioonile vastavad isikud.

MTÜ mõonab, et tõepoolest selline rikkumine on aset leidnud, kuigi MTÜ juhatus on Kiikla asenduskodu juhatajale teinud korduvalt suulisi noomitusi, et ta on muu hulgas lubanud teha perepäevikusse sissekirjutusi isikul, kes tegelikult ei võta osa kasvatusetegevusest, vaid käib Kiikla asenduskodus vabatahtlikuna abiks. Kuivõrd isik käib Kiikla asenduskodus vabatahtlikkuse alusel, on see on ka põhjus, miks MTÜ juhatuse liige ei ole loetlenud nimetatud isikut Kiikla asenduskodu töötajaskonna hulka.

Peale õiguskantsleri külastust ja külastuse käigus tuvastatud, on Kiikla asenduskodu juhatajale määratud distsiplinaarkaristus.

Hoolimata Kiikla asenduskodu juhtajale tehtud distsiplinaarkaristustest, ei vabasta see MTÜ-d vastutusest, võib kvalifitseerimata isiku poolt tehtud kandeid perepäevikusse põhjendada sooviga aidata oma tütart, kes on kasvatajaks (vastav kvalifikatsioon olemas) Kiikla asenduskodus.

MTÜ kinnitab, et lastele turvalise elukeskkonna tagamiseks omavad kõik Kiikla asenduskodu töötajad SHS-s nõutud kvalifikatsiooni – asenduskodus on neli kasvatusala töötajat kasvataja kvalifikatsiooniga. Kasvatajad ja abikasvatajad täiendavad pidevalt oma kvalifikatsiooni ka

TAI-s. Lisaks kuuluvad Kiikla asenduskodu töötajaskonna hulka (ei tegele kasvatusalal) raamatupidaja ja töömees.

MTÜ edastab eeltoodud info Kiikla asenduskodu töötajaskonnast ka Ida-Viru maavanemale.

4. LASTELE ON TAGATUD ÕIGUS SUHELDA TALLE OLULISTE INIMESTEGA

Kontrollkäigu tulemusel tegi õiguskantsler MTÜ-le ettepaneku lähtuda asenduskodus elavate laste ning nende lähedaste suhtlemise võimaldamisel kehtivatest õigusaktidest, respektides laste ja nende lähedaste suhtlemisel laste eestkostjaks olevate kohalike omavalitsuste suuniseid ning mitte keelata lastel suhelda lähedastega mõjutusvahendina.

Tulenevalt SHS §-st 15 ja § 15 lg 5 punktist 1 ning sotsiaalministri 16.10.2007 määruse nr 66 § 3 punktist 2 peab asenduskoduteenuse osutaja lapse arenguks soodsa elukeskkonna tagamiseks mh abistama last sotsiaalse võrgustiku loomisel, säilitamisel ja suhete arendamisel.

MTÜ selgitab, et Kiikla asenduskodu lastest mitmed lapsed on tihedas kontaktis oma vanemate ja lähisugulastega. Samuti toetatakse laste suhtlust viimaste tugiperega. Abistamaks laste sotsiaalse võrgustiku loomist, säilitamaks suhteid bioloogilise perega ja suhete arendamiseks, transpordib asenduskodu vajadusel lapsi ise vanemate ja/või lähisugulastega kohtumisele. Ühtlasi on Kiikla asenduskodu väljasõitudele (toetajate poolt korraldatud üritused) alati teretulnud nende vanemad/lähisugulased ja tugipered, millest meelsasti ka osa võetakse. Selle läbi tugevdatakse suhteid kõigi osapoolte vahel, mille tagajärjel sujub paremini koostöö lapse lähedaste ja teiste lapsele oluliste inimestega tema sotsiaalses võrgustikus, lapse kasvatamisel ja positiivsele käitumisele suunamisel.

MTÜ mõnab, et korra on tõesti halva käitumise/halva õppeedukuse tõttu keelanud lapsel külastada oma sugulast. MTÜ kinnitab, et edaspidi väldib sellekohase mõjutusvahendi kohaldamist.

5. LAPSED JA KASVATAJAD ON KAASATUD NEID PUUDUTAVATE OTSUSTE TEGEMISSE

Õiguskantsler on soovitusel leidnud, et laste kaasamisse tuleks enam panustada, arutades lastega pere igapäevaseid ja laste arengut oluliselt puudutavaid küsimusi, kuulates ära laste arvamused ning selgitades ja põhjendades lastele neile arusaadavalt tehtud otsuseid.

Kiikla asenduskodus on lapsed ja nende kasvatajad kaasatud toidu kasvatamisega, hoidiste tegemisega jne seonduvasse, sest ühiselt pannakse aiamaale maha lastele meelepärased aedvilju (kurgid, tomatid, herned jne), istutatakse marjapõõsaid/viljapuid jne ning sügisel otsustakse, milliseid hoidiseid keeta. Selle läbi otsustavad lapsed oma toidulaua valiku üle, mistõttu lapsed on Kiikla asenduskodus kaasatud võimalikult palju arutlusse nende menüü üle. Samuti tuleb esile tuua, et lapsed oskavad valmistada süüa. Asenduskodul on plaanis võtta nädalavahetustel ette ühised söögitegemised koos vastava ala spetsialistidega, mille käigus saavad lapsed koguda oma retsepte isiklikku retseptiraamatusse, mille nad saavad iseseisvasse ellu astumisel kaasa võtta.

Tulevikuplaanide ja muredest rääkimise osas märgime, et kasvatajad ei ole ükskõiksed laste tulevikuplaanide ja murede suhtes. Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajale kõigi enda plaanide ja murede rääkimine on tingitud sellest, et lastekaitsetöötaja suhtleb lastega kaks korda aastas, mistõttu püüavad lapsed nendel vähestel kohtumistel kõik tema jaoks olulised

teemad ära rääkida. Samal ajal kuulub Kiikla asenduskodu igapäeva hulka lastega tegelemine, milleks on muu hulgas osasaamine tegemistest/muredest/tulevikuplaanidest, mispuhul protsessi käigus tegeldakse kõigi nende küsimustega jooksvalt. Lapsele võib aga jääda aramus, et küsimusi ei asetata erifookusesse. Sellest tulenevalt võib lapsel tekkida mulje, et tema muredest ja tulevikuplaanidest osa ei võeta.

Õiguskantsler on soovitusel esile toonud ka ühisüritustega seonduva, leides, et lapsi ei kaasata alati sellistesse laste igapäevaelu ja arengut puudutavatesse otsustesse nagu näiteks huvitegevuse valikud jne. Esmalt juhime tähelepanu sellele, et paljud Kiikla asenduskodus elavad lapsed on alla 10 aastased.

Samuti on mõnede laste tõrges suhtumine ühisüritustesse tingitud sellest, et kuivõrd enne asenduskodusse paigutamist ei olnud ta sotsiaalselt aktiivne, tunneb ta esialgu igasuguse uue tegevuse osas, millega tal puudub eelnevalt kokkupuude, vastumeelsust/eitavat hoiakut.

Ühisüritustest osavõtmisega seonduvas on oluline arvesse võtta, millisest keskkonnast ja millistel põhjustel on lapsed perekondadest eraldatud ja asenduskodusse paigutatud, sest viimased võivad oluliselt mõjutada lapse suhtumist pereväärtustesse, millega ta samuti ei ole varasemalt kokku puutunud. Kiikla asenduskodu ühisüritustest nagu jõulud jne osavõtmine on otseselt seotud peresuhte tugevdamise eesmärgiga. MTÜ rõhutab jällegi, et peremudelil põhineva asenduskoduteenuse eesmärk on pakkuda lapsele võimalikult peresarnaseid tingimusi. Kui tavaperes on ema ja isa, kelle ülesandeks on õpetada lapsele pereväärtusi iseseisvas elus hakkama saamiseks, on asenduskodu selles osas nõ vanemate rollis. Seega kõik, mis on tavapärane ja loomulik tavaperes, peaks olema loomulik ja tavapärane ka asenduskodus. Juhul, kui asenduskodu ei teeks endast kõik olenevat, et lapsed saaksid osa ühiskonnas aktsepteeritud käitumishinnangust/peremudelist, võivad iseseisvasse ellu astumisel tekkida lastel probleemid oma enda pere loomisel.

Huvitegevuse osas tuleb eile tuua, et Kiikla asenduskodu lapsed on vabad otsustamaks ise neile meelepärase huvitegevuse üle. Seetõttu on lapsed aktiivsed võtmaks osa korvpallitrennidest, jalgpallitrennidest, sumo trennist jne, milles lapsed on saavutanud ka märkimisväärsed tulemused. See jällegi tõstab laste enesehinnangut, mis aitab neil olla võrdväärne ühiskonna liige.

MTÜ peab vajalikuks selgitada, et Kiikla asenduskodus ei toimu hobusekasvatust ning ka hipoteraapiaga tegeletakse vastavates ratsalaagrites. Kiiklas on üksnes kaks poni, kellega saavad soovi korral ratsutada ainult väiksemad lapsed. Lisaks ponidele on Kiiklas kaks mini lammast ja mini küülikud ning koer. Loomade eest hoolitseb töömees ning lapsed saavad teda abistada loomade söötmisel.

Mis puutub probleemi, et mõni laps kardab hobuseid, siis oleme antud küsimuses konsulteerinud lastekodu psühholoogiga, kelle arvamuse kohaselt tuleb jõuda kõigi hirmude puhul asja põhjuseni ning sellega tegelda. Psühholoogi juures on kõik lapsed väitnud, et nad väga ootavad ratsalaagrisse minekut. Hipoteraapia mõju aga on laste käitumises olnud psühholoogi sõnul positiivne arengufaktor.

6. LASTELE PÜÜTAKSE TAGADA TURVALINE KESKKOND

Soovituskirjas on välja toodud, et „Vestlustel väljendasid asenduskodus pikemalt elanud vanemad lapsed mõistmatust asenduskodus lühemat aega elanud nooremate laste käitumise ja erivajaduste suhtes. Näiteks väljendasid vanemad lapsed vestlustel hukkamõistu mõne noorema lapse hüsteeria- ja agressiivsushoogude suhtes, mõistmata, et need on tingitud laste käitumis- ja psüühikahäiretest. Kaks asenduskodus lühemalt viibinud nooremat last ütlesid

usalduslikel vestlustel, et nad ei saa öösiti hästi magada. Üks noorematest lastest ütles, et ta kardab ühte asenduskodus pikemalt elanud vanemat poissi, kes teda lööb ja tõukab. Ka laste omavahelist suhtlust kõrvalt jälgides jäi silma, kuidas üks suurem laps võttis väiksemalt ära iga mänguasja, mille viimane riiulilt võttis. Sellepeale istus väiksem laps arglikult omaette ja tegevusetult diivani nurgas. Kasvataja ega teised töötajad toiminule tähelepanu ei pööranud.“

MTÜ mõnab, et eelkirjeldatud hüsteeria- ja agressiivsushood on iseloomulikud ühele lapsele, kellel on psühholoogilisi probleeme. Tema suhtes on võetud kasutusele kõik meetmed (laps saab talle määratud ravi, on läbinud uuringud psühhiaatriaiglas) ning ka viimase tugiisik püüab anda omapoolse panuse lapse aitamiseks.

MTÜ ei eita, et enamusel (väike)lastel on probleeme nii voodi märgamisega kui ka kvaliteetse une osas. Nimetatud probleemid on aga otseselt seotud laste minevikuga. Ka nimetatud probleemide osas püüab Kiikla asenduskodu anda parima, et lastel kaoksid ajapikku nende hirmud, mis otseselt mõjutavad nende praegust elukvaliteeti.

Lugupidamisega

MTÜ Avatud Värav

Juhatuse nimel